

en rolle i de nye omgivelser. Det kræver dog langt flere undersøgelser og tværgående analyser, før vi har et lige så godt billede af indvandringen i Amerika, som Kristian Hvidts arbejde giver os af udvandringen fra Danmark. Man må håbe, at det kan blive virkelighed en dag, det er hårdt tiltrængt.

Men vi er et godt stykke på vej, for mange facetter bliver behandlet. Et emne som jordsalget – hvorledes de mange forskellige love, der benyttedes til at fordele den vidtstrakte prærie på, fungerede – blev kort beskrevet i Karsten Kjer Michaelsens bog om Danskerne på Prærien. Den foreliggende bog om Dannebrog graver et spadestik dybere og beskriver med udgangspunkt i de omfattende kilder til byens historie, hvorledes Lars Hannibal og en gruppe landsmænd kunne benytte alle de forskellige måder at erhverve sig en ejendom på. En anden yderst nyttig oplysning er beskrivelsen af landopmålingen og en oversigt over, hvorledes de forskellige underopdelinger af sektionerne benævnes, således at hver enkelt jordlod let og entydigt kan identificeres. Hvis man som jeg har prøvet at sidde på et county court house i Midtvesten med de kæmpestore protokoller for at finde frem til bestemte jordstykker, vil man virkelig kunne påskønne denne indsats.

Lars Hannibal ønskede at skabe noget, men det var ikke for personlig vindings skyld. Han havde dynamikken, som gjorde ham til 'town builder', men han var samtidig meget bevidst om betydningen af at drage andre end danskerne ind i beslutningsprocesserne. Han så betydningen af at blive en del af det amerikanske samfund, men holdt samtidig fast i sit danske tilhørsforhold. Der blev holdt både Grundlovsdag og 4th of July i Dannebrog, og både danskere og amerikanere deltog i begge fester. Torben Grøngaard kan vise på grundlag af beskrivelserne i de lokale aviser, at en blanding af dansk og amerikansk kultur var under dannelse i de tidlige år. Den store økonomiske krise i 1870'erne fik imidlertid adskillige af amerikanerne til at forlade byen, og man endte med at køre videre med målsætningen om at skabe 'et nyt Danmark', noget som var dømt til at mislykkes i det lange løb. Torben Grøngaard mener, at hvis den økonomiske krise ikke var sat ind i 1874 og havde været resten af Hannibals liv – han døde i 1882 som 60-årig – så kunne det måske være lykkedes for ham at kombinere sine visioner om på samme tid at skabe en koloni med danske værdier og at integrere den i det nye midtvestlige amerikanske samfund, som var under opbygning.

Det er en spændende tanke, og jeg ser frem til flere undersøgelser af danskerne i Amerika fra Torben Grøngaards hånd.

Jette Mackintosh

LARS N. HENNINGSEN, MARTIN KLATT & JØRGEN KÜHL: SSW. Dansksindet politik i Sydslesvig 1945-1998. Flensborg 1998. 493 s., ill. Pris dkr. 298.

MANFRED JESSEN-KLINGENBERG: Standpunkte zur neueren Geschichte Schleswig-Holstein. Udg. ved Reimer Hansen & Jörn-Peter Leppien. Flensborg 1998. 286 s., ill.

De nationale modsætninger. Kilder til den dansk-tyske grænseregions historie III, Red. Gerhard Kraack & Hans Schultz Hansen. Flensborg/Aabenraa 1996. 522 s. Pris dkr. 99.

Schleswig-Holsteins historie er et emne, som til stadighed får opmærksomhed blandt historikerne – især dem fra regionens egne forskningsmiljøer. De ovennævnte tre bidrag skriver sig ind i denne tradition, omend på meget forskellig

måde. Der er tale om tre så forskellige ting som partihistorie, en kildeudgivelse og en samling af tidligere publicerede artikler.

Tre forskere tilknyttet Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek i Flensborg, Lars N. Henningsen (redaktør), Martin Klatt og Jørgen Kühl har i anledning af »Südschleswigsche Wählerverband« (SSW)'s 50-års jubilæum taget foreningens historie op til behandling. Det er gjort med grundighed i et omfattende værk på næsten 500 sider. De tre forfattere har delt opgaven kronologisk imellem sig. Lars N. Henningsen tager sig af den første fase (1945-1954) og fokuserer her især på diskussionerne op til oprettelsen i 1948 og foreningens efterfølgende etablering som et mindretalsparti. Jørgen Kühl beskriver fasen (1954-1971), hvor SSW efter København-Bonn-erklæringerne i 1955 fik særstatus som et mindretalsparti, og etablerede sig som et parti, der kun tog stilling i for det danske mindretal relevante spørgsmål. Martin Klatt beskriver så den sidste fase, hvor SSW under Karl Otto Meyers lederskab udviklede sig i retning af et mere traditionelt parti, som deltog aktivt i de politiske spil i Schleswig-Holstein og orienterede sig mod kredse udenfor det organiserede mindretal. Bogen har karakter af krønike og bevæger sig strikt kronologisk frem. Der fremsættes således ikke nogen samlende tese, der strukturerer bogens historie. Det gør læsningen noget tung. Til gengæld har Jørgen Kühl i et afsluttende kapitel sammenfattet hele bogen på 20 velkrevne sider. Den dovne læser kan starte med dem, og så bruge bogen som opslagsværk.

Manfred Jessen-Klingenberg har gennem de sidste årtier publiceret en lang række større og mindre afhandlinger om forskellige aspekter af Schleswig-Holsteins historie. I anledning af hans 65-års fødselsdag har to af hans kolleger forestået (gen)udgivelsen af 19 af hans arbejder (heraf enkelte foredragsmanuskripter) suppleret med et forord og en fortegnelse over samtlige Jessen-Klingeborgs arbejder. Bogen er opdelt i tre hovedtemaer: grænseproblematikken (»Im Spannungsfeld einer Nachbarschaft«), egnen omkring Ejderen (»Im Umkreis der Eider«) samt forskning og formidling. Kronologisk strækker afhandlingerne sig over hele det 19. og 20. århundrede, og der behandles meget forskellige emner. Under første tema behandles især politisk historie og under det andet tages udgangspunkt i bestemte geografiske lokaliteter. Det sidste tema omfatter ikke overraskende mere historiografiske overvejelser. Der er tale om traditionelle historiske afhandlinger, men ofte med en overraskende direkte kobling til den nutid, de er skrevet i. Historien bruges ofte som en slags problematisering af samtiden. Det trækkes eksplicit frem i arbejderne om »forskning og formidling« – men dukker også op i de øvrige bidrag. Det giver de fleste bidrag et nærvær, som bryder med den iøvrigt lidt tørre stil. Blandt bogens – efter min mening – mest spændende bidrag er behandlingen af »Christian-Albrechts-Universität in der Zeit der nationalsozialistischen Diktatur« samt den tankevækkende undersøgelse af fremmedfjendtligheden overfor den store gruppe tyske flygtninge, som i 1945-46 havde søgt mod Schleswig-Holstein (»In allem widerstrebt uns dieses Volk« Rassistische und fremdenfeindliche Urteile über die Heimatvertriebenen und Flüchtlinge in Schleswig-Holstein 1945-1946).

Det sidste værk er en samling af kilder til regionens historie 1864-1914. I alt er samlet 135 kilder, som udover et mindre afsnit om »økonomisk og social udvikling« langt overvejende behandler den politiske historie. Kilderne til behandlingen af denne højspændte periode i forholdet mellem Danmark og Tyskland er delt op i 13 kapitler om bl.a. administrative strukturer, de udenrigspolitiske relationer og de nationale konflikter i regionen. Bogen overrasker

derfor ikke ved sit udvalg, men derimod ved at samtlige kilder er trykt både på dansk og tysk. Der er tale om tredje bind i en serie af dobbeltsprogede kildeudgivelser udsendt af en dansk-tysk historikergruppe. Dette initiativ giver mulighed for i højere grad at inddrage tysk kildemateriale i undervisningen (og på et tidligere tidspunkt) – og for de meget ambitiøse kan man desuden forestille sig undervisning på tværs af grænsen.

Klaus Petersen

KARSTEN HERMANSEN (red.): Marstal Søfart 1925-2000. Marstal Søfartsmuseum 2000. 420 s., ill.

Det er forfriskende at se dansk søfart betragtet fra havnen i Marstal og ikke som vanligt fra rederikontorerne i Amaliegade i København. Men der er fortilfælde. For, som det med rette anføres i forordet til denne publikation, så udkom i sin tid Erik Kromans »Marstals Søfart indtil 1925«, (1928) og det »gjorde Marstal Havn og byens søfartserhverv til landets bedst beskrevne«. Det er en position, som med denne bog cementeres.

Dengang var det et 100-års havnejubilæum, der skulle fejres, nu er det de 175 år, og man har klogeligt valgt ikke at begynde forfra, men går lige på med en fortsættelse om det sidste trekvarte århundrede med et forfatterpanel bestående af Karsten Hermansen, Erik B. Kromann, Leif Rosendahl, Claus Friberg Jakobsen og Peter Henningsen. Behandlingen falder i to dele med 1963 som skilleår, bestemt af det noget tilfældige faktum, at festens genstand da overgik fra privat til kommunal drift.

Havnen er det naturlige udgangspunkt for fremstillingen, og det tilsyneladende righoldige havnearkiv er grundlaget for to store afsnit med en farverig skildring af alt, hvad har været placeret på havnearealerne af værfter, motorfabrik, sejlmager, kulpladser, kalkbrænderi m.fl. samt faciliteter for lystsejlere – alt og alle kan placeres nøjagtigt i tid og sted. Ikke mindst noterer man sig værfternes meget brogede historie. Store danske import- og eksporthavne plejer i øvrigt at bryste sig af statistikkens tørre, men betydningsfulde tal for godsomsætningen. Men det er af gode grunde ikke tilfældet her, fordi søfarten fra Marstal i meget vid udstrækning er foregået mellem fremmede havne.

De nære forbindelser er dog tilgodeset med kapitler om færger og pakETFart. Når man skal »udenøs« fra Marstal, bør det ske med færgen til Rudkøbing og derfra videre. Ruten er alle dage med stor stædighed blevet fastholdt, for det ville dog være skrækkeligt at risikere at måtte tage over Ærøskøbing eller Søby for at komme væk fra øen. Afsnittet om de seneste års »ærøske færgeskrig« hører til bogens mest underholdende.

Om pakETFarten skal bemærkes, at en pakete ankommet fra Marstal senest kunne ses i Nyhavn i 1964, mens paketten på Svendborg var i regelmæssig fart endnu et år. Så var denne trafik endeligt udkonkurreret af lastbilerne.

Sejlskibene dominerede faktisk endnu i 1925, men forsvandt i løbet af mellemkrigstiden og blev tildels, men også kun tildels erstattet af damp og motor. Nedgangen i antal og tonnage fortsatte til omkring 1950, hvorefter nogen bedring satte ind. Antallet af skibe svingede i den resterende del af perioden omkring de halvt hundrede, mens tonnagen til gengæld steg til et højdepunkt i midten af 90'erne – de allersidste år har dog været præget af tilbagegang over hele linien.

Under overskriften »Rederier og skibsfart« får man grundig besked om ned-